

13. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : Указ Президента України від 24 травня 2011 р. № 597/2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>.

14. Липинский Д.А. Позитивная юридическая ответственность: за и против (часть 1) / Д.А. Липинский // Право и политика. – 2005. – № 11. – С. 9–18.

15. Родионова Е.В. Юридическая ответственность как разновидность социальной ответственности: современные проблемы. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 152 с.

ДУМАНІВСЬКА А. Я.,
аспірант кафедри
історії держави і права
(Навчально-науковий інститут права
та психології Національного університе-
ту «Львівська політехніка»)

УДК 347.98(477.8)«1944/1953»

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДІВ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ РСР В 1944–1953 РР.

У статті розглянуто питання кадрового забезпечення й підготовки суддівського корпусу в західноукраїнських областях. Висвітлено юридичну підготовку в зазначений період працівників суду. Проаналізовано існуючі форми юридичної освіти й роль, яку вони відігравали у підвищенні кваліфікації суддів.

Ключові слова: *кадрове забезпечення судів, види підготовки працівників суду, підвищення кваліфікація суддів.*

В статье рассмотрены вопросы кадрового обеспечения и подготовки судейского корпуса в западноукраинских областях. Освещено юридическую подготовку в указанный период работников суда. Проанализированы существующие формы юридического образования и роль, которую они играли в повышении квалификации судей.

Ключевые слова: *кадровое обеспечение судов, виды подготовки работников суда, повышение квалификации судей.*

The article deals with the question of staffing and training of the judicial corps in the western regions. It deals with legal training of the court personnel in this period. The existing form of legal education and the role that they played in the professional development of judges is examined.

Key words: *courts staffing, types of training of the court personnel, professional development of judges.*

Вступ. Однозначно непростий процес радянзації західноукраїнського регіону вимагав значних зусиль тисяч кадрових партійних, радянських працівників, а також співробітників карально-репресивних органів. В умовах браку кадрових ресурсів, у тому числі суддів, сталінським режимом у вказаний період було продовжено розпочату ще в 1930-х рр. політику підготовки судових кадрів максимально «швидкими темпами». Уже

протягом першого післявоєнного десятиріччя у складних умовах регіону вдалося вирішити проблему кадрового забезпечення і підвищення кваліфікації працівників судових органів у зв'язку із запровадженням короткотермінових юридичних курсів та системи заочної юридичної освіти. Тому тогочасний досвід – як позитивний, так і негативний – може виявитися корисним для заповнення «білих плям» в історії суду, а також вирішення актуальних завдань реформування судової системи сучасної України в напрямі запровадження демократичних Європейських стандартів.

Стан дослідження. Історія радянського судочинства в Україні була і є предметом зацікавлення вітчизняних науковців колишнього радянського і пострадянського періодів, а також ряду науковців зарубіжних країн. Так, деякі аспекти організаційно-правового становлення й розвитку радянської судової системи розглядали у своїх працях такі вчені, як Н. Семенов, І. Перлов, Д. Сусло, М. Настюк, П. Соломон та інші. Водночас ніхто з нині відомих дослідників спеціально й комплексно не досліджував аспекти кадрового забезпечення судів та підвищення кваліфікації судових кадрів у західних областях УРСР в 1944–1953 рр.

Постановка завдання. Мета статті – на основі архівних матеріалів дослідити кадрове забезпечення та підвищення кваліфікації суддівського корпусу й інших працівників суду в західних областях УРСР у 1944–1953 рр.

Результати дослідження. У перші повоєнні роки в Українській РСР надзвичайно складною була проблема добору, виховання та розстановки кадрів. Багато працівників суду загинуло на фронтах Другої світової війни, а ті, що стали до роботи після демобілізації, часто не мали належної загальноосвітньої та політичної підготовки, потрібного досвіду організаторської й ідеологічної роботи серед «трудолюбивих». Очевидно, що питання підготовки й виховання «нових, більшовицьких» кадрів у західноукраїнському регіоні ставилися компартією на чільне місце. Особлива увага можновладців у цьому плані зверталася на судові кадри. За погодженням компартії з вищими партійними органами було встановлено *штатний розпис суддів*. Так, відповідно до наказу Народного Комісаріату юстиції (НКЮ) № 13 від 20 квітня 1944 р. «Про номенклатуру посад» було затверджено наступний перелік посад для суду: а) *в обласному суді*: голова, його заступник, члени обласного суду, судові виконавці, завідувач спеціальної частини, завідувач секретаріату, секретар колегії судових засідань, завідувач господарства, головний бухгалтер, бухгалтери; б) *в народному суді*: народний суддя, судовий виконавець, секретар народного суду, секретар судового засідання [4, арк. 15].

Підготовка й виховання відданих справі Леніна і Сталіна кадрів було в центрі уваги партії та уряду республіки, особливо у «звільнених» від гітлерівців західних областях УРСР. Зокрема, в 1945 р. Центральним Комітетом (ЦК) ВКП(б)У було затверджено постанову «Про заходи з підготовки масових кадрів для західних областей УРСР» [1, с. 86]. Згідно з цією постановою відбувалась підготовка судових кадрів із місцевого населення.

Слід зазначити, що підготовка, розподіл і звільнення судових кадрів у західних областях Української РСР, як і в усій республіці в довоєнний і післявоєнний період, здійснювалися виключно під пильним контролем партійних органів – КП(б)У, обласних комітетів партії та прирівняних до них партійних органів, а також райкомів партії. У структурі Центрального Комітету (ЦК) КП(б)У, а також обласних комітетів працював спеціальний сектор кадрів МВС, МДБ, суду і прокуратури, а в 1948 р. було створено у складі обкомів партії *відділ адміністративних органів*, який займався питаннями судово-прокурорськими, а також іншими правоохоронними кадрами.

Зауважимо, що постановою № 992 від 14 квітня 1947 р. Ради Міністрів СРСР «Про типові штати народних суддів» було затверджено представлений Державною штатною комісією при Раді Міністрів СРСР типовий штат народних судів відповідно до додатку.

Окрім того, в постанові йшлося про те, що штатний розпис народних суддів встановлюється міністрами юстиції союзних республік, які не мають обласного ділення,

міністрами юстиції автономних республік і начальниками управлінь міністерств юстиції союзних республік при крайових (обласних) Радах депутатів трудящих [5, арк. 68].

Залежно від обсягу роботи й місцевих умов у штатному розписі народних судів могли бути додатково встановлені посади перекладача, діловода-машиністки, кочегара, конюха, водія легкового автомобіля. У столицях союзних та автономних республік, крайових та обласних центрах для обслуговування групи народних судів штат повинен був сягати не менше 10 осіб, а до штату одного із судів могло бути введено додатково посаду архіваріуса, бухгалтера. У цих же містах, за умови розміщення в одному будинку не менше шістьох дільниць народного суду, до штату однієї з них могла бути додатково запроваджена посада завідувача господарства.

Указані додаткові посади затверджувались, відповідно, міністрами юстиції або начальниками управлінь у межах загального контингенту, встановленого виходячи з шести одиниць, передбачених цим типовим штатним розписом *для народних судів* республіки, краю, області [5, арк. 69].

Слід зазначити і про затвердження штату обласних судів. Наприклад, штат Дрогобицького обласного суду (Дрогобицька область у 1959 р. увійшла до складу Львівської області) у 1949 р. складався з наступних структурних підрозділів і посад у суді:

I. Персонал, який підлягає реєстрації: 1) голова суду; 2) заступник голови суду.

II. Судова колегія у кримінальних справах: 1) член суду; 2) секретар колегії; 3) секретар судових засідань.

III. Судова колегія у цивільних справах: 1) член суду; 2) секретар колегії; 3) секретар судових засідань.

IV. Секретаріат: 1) завідувач секретаріатом; 2) завідувач архівом та експедитор; 3) старший бухгалтер; 4) інспектор зі спецроботи; 5) машиністка [6, арк. 34].

V. Комендатура: 1) комендант – завгосп; 2) прибиральниця – кочегар; 3) кур'єр; 4) водій легкової машини.

VI. Охорона всіх видів: 1) вахтер [6, арк. 35].

Відбір кандидатів на посаду судді, як правило, здійснювався з наступного контингенту:

– для народних судів – із числа «соціально сумісних»; народних засідателів; судових виконавців; секретарів нарсуду (за умови, якщо особи на цих посадах є комуністами); відповідальних районних партійних працівників;

– для обласних судів – із числа народних суддів із практичним стажем не менше трьох років і бездоганим партійним стажем; комуністів із вищою юридичною освітою; партійних працівників обласного масштабу;

– для різних колегій Верховного Суду СРСР і УРСР – із числа членів обласних судів; комуністів із вищою юридичною освітою; відповідальних партійних працівників обласного й республіканського масштабу [1, с. 56].

Цікаво, що показник партійності суддів наприкінці 1940-х і на початку 1950-х рр. залишався незмінним. Звісно, більшість суддів були партійними. Так, наприклад, у 1946 р. у Тернопільській області налічувалось 43 дільниці народних судів, більшість із них, а саме 30 суддів, були членами й кандидатами у члени партії [7, арк. 83]; у Рівненській області в 1946 р. із 32 суддів 28 були членами й кандидатами у члени партії [8, арк. 17]; у 1949 р. у Тернопільській області з 43 народних суддів були членами й кандидатами у члени партії 41 [9, арк. 40-41].

Таким чином, тенденції у кадровому наповненні суддівського корпусу в західноукраїнському регіоні протягом першого післявоєнного десятиріччя показували зростання числа суддів-партійців.

У перше післявоєнне десятиріччя в СРСР, зокрема УРСР, бракувало кваліфікованих суддів. Із метою підвищення кваліфікації суддів НКЮ Союзу РСР в наказі за № 3057-Н від 5 липня 1944 р. зобов'язав народних комісарів юстиції: а) забезпечити про-

ведення семінарів у всіх містах, де базувалися юридичні інститути та юридичні школи, відповідно до наказу НКЮ СРСР № 67 від 15 вересня 1943 р.; у тих обласних центрах, де не було юридичних інститутів і шкіл, організувати підготовку доповідей з окремих найбільш актуальних питань судової практики, із запрошенням в якості доповідачів найбільш кваліфікованих юристів із числа членів обласного суду, працівників прокуратури, адвокатів; для народних суддів, які працювали в районах, організувати проведення занять із питань цивільного права і процесу на кушових нарадах не рідше одного разу на квартал протягом двох-трьох днів із залученням в якості доповідачів найбільш кваліфікованих юристів; у першу чергу провести для суддів сільських районів заняття з питань про стягнення недостач з обов'язкових поставок, сімейно-майнові спори, а для суддів, які працюють у містах, – із питань житлових і транспортних справ (саме для тих суддів, котрі ці справи розглядають); б) протягом 1944 р. забезпечити проходження всіма судьями практики при вищих судах і при тих народних судах, де працюють найкращі та найдосвідченіші судді; в) не менше одного разу на квартал на основі аналізу роботи народних судів та узагальнення судової практики з окремих категорій цивільних справ проводити оперативні наради за участю народних суддів, членів Верховного, крайового, обласного суду і прокуратури [10, арк. 14].

Уже в 1944 р. активно проходило відродження діяльності вищої школи. Так, у 1944–1945 навчальному році розпочали роботу майже всі виші, які існували до війни. Підготовка майбутніх працівників суду та інших правоохоронних органів в Українській РСР здійснювалася в *Київській дворічній юридичній школі* [11, арк. 21] і *Львівській юридичній школі* (навчались студенти переважно із західних областей УРСР) [11, арк. 20].

Згодом, у 1953 р., відповідно до наказу Міністерства юстиції СРСР № 22 від 10 березня 1953 р. «*Про план прийому і випуску із юридичних шкіл, вищих юридичних навчальних закладів і курсів на 1953 р.*» Міністерством юстиції Української РСР було видано наказ № 14 від 1 квітня 1953 р. «*Про план прийому в юридичні школи, заочні відділення вищих юридичних навчальних закладів і дев'ятимісячні курси перепідготовки юристів на 1953–1954 навчальний рік*». Згідно із цим наказом до Харківської юридичної школи відбувався прийом кандидатів із Ворошиловградської, Дніпропетровської, Запорізької, Миколаївської, Полтавської, Сталінської, Сумської, Харківської, Херсонської областей. До Львівської юридичної школи спрямовувалися кандидати з Вінницької, Волинської, Дрогобицької, Житомирської, Закарпатської, Ізмаїльської, Кам'янець-Подільської, Кіровоградської, Київської, Львівської, Одеської, Рівненської, Станіславської, Тернопільської, Чернігівської і Чернівецької областей [12, арк. 19].

У 1947 р. зі списку відібраних кандидатур для скерування на навчання до Львівської дворічної юридичної школи, складеного завідувачем сектору відділу кадрів Дрогобицького обкому КП(б)У тов. Каплуновим, виходило, що з 15 місцевих кандидатів до вступу до юридичних шкіл 2 особи – члени ВКП(б), 5 осіб – кандидати у члени ВКП(б), 5 осіб – члени ЛКСМУ, лише 3 особи – безпартійні; за освітнім рівнем середню освіту мали 3 особи, незакінчену середню – 12 осіб [11, арк. 22].

У правилах прийому до Львівської дворічної юридичної школи містились основні умови вступу, наведені нижче:

1. Приймались громадяни Союзу РСР віком від 23 р., котрі мали закінчену середню освіту (десять класів середньої школи, технікум і прирівняні до них навчальні заклади).
2. Складання вступних іспитів із наступних предметів: Конституція СРСР (усно), російська й українська мови (усно і письмово).
3. Подати наступний перелік документів: заяву на вступ до школи, документ про освіту (оригінал або завірену копію), свідоцтво про народження, особистий листок з обліку кадрів та автобіографію, довідку про стан здоров'я, три фотокартки, довідку про перебування на військовому обліку (для військовозобов'язаних), рекомендацію райкому (міському) партії.

4. Слухачів школи забезпечували стипендією в розмірі 460–510 рублів на місяць і триразовим харчуванням на добу. Студентів розміщували на квартирах.

5. Вступні іспити проводилися 1–15 серпня. Початок навчання у школі – 1 вересня [11, арк. 23].

У 1953 р. набір до Харківської юридичної школи та Львівської юридичної школи, порівняно з попередніми післявоєнними роками, збільшився на 50% [13, арк. 16]. Так, на денне відділення Харківської юридичної школи було прийнято 60 осіб, до Львівської юридичної школи – 90 осіб, а в заочні вищі навчальні заклади було прийнято 256 осіб, на Харківські дев'ятимісячні курси перепідготовки юристів було прийнято 60 осіб. Водночас у заочних вищих юридичних навчальних закладах було підготовлено 227 юристів, а в заочних відділеннях юридичних шкіл – 116 осіб [12, арк. 19-20].

Кампанія з підвищення професійної освіти суддів наприкінці 1940-х і на початку 1950-х рр. у кількісному відношенні виявилась успішною. Більшість працівників суду отримали дипломи про середню й вищу юридичну освіту. Зокрема, в 1944 р. у Дрогобицькій області з 29 народних суддів вищої юридичної освіти не мав ніхто, 12 суддів мали середню спеціальну юридичну освіту, 14 суддів закінчили юридичні курси і 2 суддів не мали юридичної підготовки [6, арк. 5]. Відтак, у 1947 р. у Дрогобицькій області із 32 народних суддів у Всесоюзному юридичному заочному інституті (ВЮЗІ) навчалась одна особа, у заочній юридичній школі – 12 осіб [14, арк. 4].

Однак проблема полягала не в кількості випускників, а в якості їх освіти. Освіта, отримана більшістю чиновників, була вузькопрофільною і спрощеною, адже список предметів, які викладались у найкращих юридичних факультетах університетів, був дуже обмеженим. Студенти більше часу приділяли вивченню предметів, необхідних суто для практичної роботи, – матеріальне і процесуальне право. Майже не викладались філософія та історія. Причому правознавство вивчали крізь призму марксизму-ленінізму.

Наведемо архівний документ, який підтверджує цю думку. Так, у доповіді управління юстиції у Дрогобицькій області від 16 грудня 1947 р. зазначено, що за межами області навчається 20 осіб. Із них 4 особи (набір 1946 р.) навчається в Київській юридичній школі, а 16 осіб (набір 1947 р.) – у Львівській юридичній школі. Протягом 1947 р. в області у зв'язку з підготовкою кадрів було проведено 5 семінарів, на яких розглядалися наступні дисципліни: вчення про кримінальний закон (2 год), співучасть у радянському кримінальному праві (2 год), злочини проти особистості (2 год), покарання в радянському кримінальному праві (2 год), суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності (2 год), суб'єкт та об'єкт у кримінальному праві (2 год) тощо [11, арк. 25].

Також підготовка суддів здійснювалася на дев'ятимісячних і тримісячних юридичних курсах, після яких судді проходили практику в обласному або народному суді. Так, у Тернопільській області з 1944 р. і протягом 1945–1946 рр. було заплановано 15-денну практику 53 суддям, із котрих фактично практикувалися лише 20 [7, арк. 95]; у 1946 р. управлінням юстиції у Дрогобицькій області після підготовки на юридичних курсах було заплановано проходження практики всіма народними суддями при обласному суді. Однак за цей рік практикувалися лише 23 судді, у зв'язку з тим, що більшість суддів у районах були «закріплені» за селами для проведення господарсько-політичних заходів і в заплановані терміни місцеві органи влади їх не відпустили. Наприклад, суддя Судово-Вишнянського району Трохименко два рази викликався до обласного суду на практику, однак представники місцевої влади з району його не відпустили. Така ж ситуація склалася із суддями Дрогобицького, Медиківського, Рудківського і Комарнівського районів [14, арк. 6].

Водночас радянський режим найбільшу ставку в підготовці судових кадрів ставив на заочну освіту. Більшість суддів почали вивчати право заочно у *Всесоюзному юридичному заочному інституті (ВЮЗІ) СРСР*, який базувався в Москві й керував роботою розгалуженої мережі філіалів по всьому Союзу. Філіали ВЮЗІ містили «скромні»

приміщення. Так, філіал у Києві розташовувався в одній із кімнат у будівлі суду, а філіал в Одесі займав кімнату у квартирі директора філіалу. У бібліотеці Одеського філіалу нараховувалося шістдесят книг, більшість з яких були в одному екземплярі. Звісно, для слухачів бракувало підручників. Причиною цього було те, що прийом судово-прокурорських працівників на навчання до системи заочної освіти здійснювався без жодної попередньої підготовки. Несподіване розширення системи заочної юридичної освіти було прикладом сталінського «штурму». Це викликало зниження якості на користь кількості («валу») й темпам, усе це нагадувало значне розширення системи технічної освіти в СРСР на початку 30-х рр. ХХ століття. Чиновники, котрі не мали середньої освіти, займалися на *заочних юридичних курсах середньоосвітнього рівня* (дана форма освіти проіснувала до 1956 р.) [2, с. 334]. Наприклад, у 1945 р. у Дрогобицькій області заочним навчанням було охоплено 18 суддів, із них у II-му півріччі навчалось в інституті 3 особи, а в юридичній школі – шість осіб [15, арк. 88]; у 1946 р. в Тернопільській області у 43 народних судах працювали 12 суддів, котрі навчались у ВЮЗІ, і 16 суддів, які навчались у заочній середній юридичній школі [7, арк. 83]; відтак у 1949 р. в області заочну юридичну освіту здобули 17 суддів, із них у ВЮЗІ навчалось 8 суддів, а в заочній середній юридичній школі – 9 [9, арк. 41].

Таким чином, позитивна сторона заочної освіти полягала в тому, що нею було охоплено значну кількість чиновників, котрі працювали у провінційних містах і в сільській місцевості, адже інакше вони залишались би зовсім без освіти. Негативною стороною такого підходу було те, що вчитися їм доводилося самостійно. Вони просто заучували матеріал, який містився в підручнику, замість того, щоб обговорювати проблемні питання й вивчати додаткову літературу.

Отже, апарат обласних і районних (народних) судів західних областей УРСР, звільнених від гітлерівської окупації, формувався за партійним принципом: з осіб, відданих радянській владі та комуністичній ідеї, з «достатнім» рівнем юридичної підготовки. Причому затвердження на посаді здійснювалося партійними органами не відразу, а лише після ретельної перевірки ділових і політичних якостей кандидатури. Здобуття спеціальної юридичної освіти відбувалося зазвичай уже в умовах практичної роботи – на короткотермінових семінарах, курсах тощо, а також на заочних відділеннях юридичних факультетів університетів. Якість такої освіти, а отже, і кваліфікація кадрів нижчої і середньої ланок залишала бажати кращого. Крім того, пильна увага приділялася політичній освіті та відповідній ідеологічній обробці кадрів радянського, «класового, пролетарського» суду.

Список використаних джерел:

1. Семенов Н. Советский суд и карательная политика / Н. Семенов. – Мюнхен, 1952. – 150 с.
2. Соломон П. Советская юстиция при Сталине / пер. с англ. Л. Максименкова. – 2-е изд. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН) ; Фонд Первого Президента России Б.Н. Ельцина, 2008. – 464 с.
3. Історія Української РСР. – Т. 8: Радянська Україна в період зміцнення соціалізму і поступового переходу до комунізму (1945 – 70-і рр.). – Кн. 1: Українська РСР в період зміцнення соціалізму (1945 – 50-і рр.) / Редкол. Ю.Ю. Кондуфор, І.І. Артеменко, В.М. Бабій та ін. – К., 1979. – 390 с.
4. Накази, листи та інструкції Управління Міністерства юстиції по Закарпатській області народним судам з питань застосування законодавства за 1946 р. // Державний архів Закарпатської області. – Ф. Р-1871. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 101.
5. Штатні розписи і кошториси УМЮ, нарсудів, нотконтор Дрогобицької області за 1944–1948 рр.: 1 червня 1944 р. – 31 грудня 1948 р. // Державний архів Львівської області. – Ф. Р-1371. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 77.

6. Штатні розписи Управління МЮ Дрогобицької області, нарсудів та нотконтор за 1949–1950 рр.: 1 січня 1949 р. – 31 грудня 1950 р. // Державний архів Львівської області. – Ф. Р-1371. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 108.

7. Докладная записка о результатах ревизии судебных органов Тернопольской области Народным Комиссариатом Юстиции УССР за 1946 г. // Державний архів Тернопільської області. – Ф. Р-10. – Оп. 3. – Спр. 14. – Арк. 22.

8. Акты ревизий по нарсудам за 1946 г. // Державний архів Рівненської області. – Ф. Р-104. – Оп. 4. – Спр. 7. – Арк. 91.

9. Докладные записки о результатах ревизии Тернопольского облуправления МЮ УССР и судов за 1949 г. // Державний архів Тернопільської області. – Ф. Р-10. – Оп. 3. – Спр. 38. – Арк. 47.

10. Приказы, директивные письма и инструкции НКЮ СССР и УССР. Постановления пленума Верховного Суда СССР. 31 марта 1940 г. – 18 сентября 1944 г. // Державний архів Волинської області. – Ф. Р-18. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 73.

11. Материалы о подготовке и переподготовке советских кадров: 1.01.1947 – 15.12.1947 г. // Державний архів Львівської області. – Ф. П-5001. – Оп. 8. – Спр. 129. – Арк. 34.

12. Приказы Министерства юстиции УССР: 12 января – 10 декабря 1953 г. // Державний архів Львівської області. – Ф. Р-1371. – Оп. 1. – Спр. 77. – Арк. 60.

13. Переписка с Киевским филиалом ВЮЗИ и Львовской юридической школой по вопросу подготовки и переподготовки кадров: 1 марта – 30 декабря 1953 г. // Державний архів Львівської області. – Ф. Р-1371. – Оп. 1. – Спр. 82. – Арк. 77.

14. Отчеты Управления о работе отдела кадров по укомплектованию, движению и составе работников органов юстиции и судов за 1946 г. и I и II полугодие 1947 г. // Державний архів Львівської області. – Ф. Р-1371. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 81.

15. Отчеты и доклады Управления Народного Комиссариата юстиции УССР по области за I и II полугодие 1945 г.: 22 апреля – 2 февраля 1945 г. // Державний архів Львівської області. – Ф. Р-1371. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 92.

